

<https://jhr.ui.ac.ir/?lang=en>

Journal of Historical Research

E-ISSN: 2476-3306

Document Type: Research Paper

Vol. 18, Issue 2, No.70, 2026

Received: 08/02/2026 Accepted: 03/06/2026

The Historical Process of the Zionist Regime's Domination over Palestinian Water Resources

Seyed Reza Mahdinejad *

Assistant Professor, Department of Islamic Civilization History, Faculty of History, Biography and Islamic Civilization, Al-Mustafa International University, Qom, Iran
sr_mahdinejad@miu.ac.ir

Ramazanali Shirzad

PhD Student in Contemporary History of the Islamic World, Department of Islamic Civilization History, Faculty of History, Biography and Islamic Civilization, Al-Mustafa International University, Qom, Iran
rmtm55@gmail.com

Abstract

Water, land, and manpower constitute the three main pillars of the Zionist regime's national security. Therefore, since the beginning of the formation of this illegitimate regime, special plans and programs have been on the agenda of this regime to dominate the water resources of Palestine and the surrounding areas, and it has progressed step by step in this direction. In this study, using a descriptive-analytical method, we attempt to answer this question: how and in what historical process did the Zionist regime gain control over the water resources of Palestine and its surrounding region? The findings of the study show that Israel's water dominance over the water resources of Palestine and its surrounding area is rooted in the ideology of Zionism, and its preliminaries began with Zionist plans and programs during the Mandate period, expanded and consolidated after the establishment of Israel and the 1948 war with territorial control and property plans and laws, and reached its peak through military laws after the 1967 war. The Oslo Accords of the 1990s not only failed to rectify the existing situation but, on the contrary, institutionalized it in a new legal framework. Finally, from 2000 onwards, the structural discrimination and water apartheid that had been formed in the previous stages became much more widespread. The ultimate goal of this process is to impose increasing restrictions and pressure on the Palestinians and to pave the way for the completion of the Zionist colonial project and the complete occupation of the Palestinian land.

Keywords: Palestine, Zionist Regime, Water, Hydropolitics, Hydro-Hegemony, Environmental Colonialism, Water Apartheid.

Introduction

The Zionist regime has, from the outset, defined the management and control of water as one of the fundamental pillars of its survival and as a tool for expanding its regional hegemony. This policy has been shaped based on several simultaneous layers: first, the ideological and identity layer; second, the legal and structural layer. Alongside these, military and geographical tools have also played a decisive role. At another level, technological and diplomatic capacities have been employed on a regional scale. This process began even before the establishment of the Zionist regime with the formation of Zionist hydro-ideology and has since passed through

* Corresponding author

several stages, progressively augmenting this regime's domination over Palestinian water resources.

The main research question of the present study is: How and through what historical-operational process has the Zionist regime established its domination over the water resources of Palestine and its surrounding region?

A review of the literature indicates that foreign studies have primarily focused on the role of water in Middle East peace negotiations, economic-environmental dimensions, and Israel's internal security. In contrast, a significant portion of domestic works have criticized Israel's water policies and their consequences for regional security and the Islamic world. None of the aforementioned works has examined the historical process and how the Zionist regime's domination over Palestinian water resources. The present study attempts to examine and analyze how the Zionist regime's domination over Palestinian water resources occurred within a historical process.

Materials and Methods

The present research has been developed using a descriptive, analytical, and historical approach. In this research, an attempt has been made to use first-hand and reliable sources. Written works and views of Zionist leaders, as well as reliable research conducted in English or Persian in this field, have been the main sources and documents used in this research.

Research Findings

According to the findings of this study, the Zionist regime's domination over Palestinian water resources has occurred in five stages:

1) Preparations for Water Domination (Pre-1948): In this phase, which began after the Balfour Declaration and the beginning of the Mandate period, water was defined as a vital element in Zionist ideology and the borders of occupied Palestine were determined with special attention to water resources. Subsequently, with the support of British colonialism, laws were passed to centralize water ownership by the Mandate government and institutions such as Mekorot (Israel National Water Company) were established to manage and control water resources, and the purchase of land with water resources and the planning of water transfer projects began.

2) Consolidating Ownership Structures and Control over Water Resources (1948 to 1967): After the official establishment of the State of Israel, according to the Partition Resolution of Palestine, the main water resources were placed in the territory of the Jewish state, paving the way for control of vital resources and the foundation of Israel's water supremacy in the following decades. The 1948 war led to fundamental changes in the water map of the region and provided the necessary infrastructure for the concentration of water resources in the hands of the Zionist regime. Subsequently, the government's ownership and control over water resources were expanded and consolidated with the passage of laws such as the Land Expropriation Law of 1953 and the Water Resources Law of 1959. The implementation of the National North-South Water Transfer Project between 1953 and 1964 was part of a broader Israeli plan to control regional water resources. With the passage of the Water Law of 1959, ownership of all water resources was transferred to the Israeli government, and much stricter restrictions were imposed on the Palestinians.

3) Complete Concentration of Water Resources (1967 to 1993): The 1967 war was a turning point in the completion of Israel's water dominance project. By occupying the West Bank, the Gaza Strip, and the Golan Heights, Israel not only expanded its territorial influence but also took complete control of the region's most important water resources. During this period, Israel, through numerous military decrees, exercised exclusive control over all water resources and projects. At the same time as it developed its water infrastructure, it greatly expanded the exploitation of water resources, putting additional pressure on the Palestinians.

4) Legalizing Inequality and Water Apartheid (1993 to 2000): The Oslo Accords institutionalized existing inequality by establishing a "Joint Water Committee" and Israel's veto power. The wide gap in per capita water consumption, monopoly control over infrastructure, the water blockade of Gaza, and the sale of water to Palestinians at high prices constitute a "water apartheid" that undermines Palestinian survival and development.

5) Exposing Water Apartheid (2000 to Present): Since the beginning of the 21st century, the water situation in Palestine, especially in the Gaza Strip, has transformed from a structural challenge to a humanitarian disaster. The multi-layered blockade, the environmental crisis, and the use of water technologies as a tool of control have given a new face to Israel's water dominance, and water apartheid has been revealed in a most gruesome way in occupied Palestine.

6) In summary, this trajectory demonstrates the transformation of water into a strategic tool for consolidating domination over Palestine, altering the demographic fabric, and creating an institutionalized system of discrimination and oppression that has been implemented step by step.

Discussion of Results and Conclusions

The historical course of the Zionist regime's domination of Palestinian water resources is a clear example of the

expansion of the regime's occupation and colonization of Palestine. This hegemony, which is rooted in the ideology of Zionism and the thinking of its leaders and pioneers, began with the Zionist plans and programs during the mandate period, was consolidated after the establishment of the regime and the 1948 war, and reached its peak through the martial law after the 1967 war. The Oslo Accords also helped to consolidate and institutionalize this situation through a showy management structure.

An analysis of the historical process of the Zionist regime's water dominance shows that this issue has been defined as a cornerstone of Israel's national security from the beginning, and over time, it has transformed from a purely geographical strategy into a multidimensional and institutionalized structure. From the integration of historical and religious narratives, to the hardware development of transmission networks, the military seizure of resources, the legal control of property, and finally the use of advanced technologies, all have advanced towards the consolidation of Israel's water dominance.

Israel's water dominance is one of the main axes of the development and evolution of the occupation of Palestine. By adopting the approach of dominating water resources, the Zionist regime has full control over infrastructure and water allocation policies and has used this tool to consolidate settlements and create structural inequality. The current situation, called water apartheid, has led to a deep gap between Palestinians and Zionists in water consumption. As a result, it has not only changed the amount and method of water consumption, but also the pattern of settlement, agriculture and development in a structural way, leading to the increasing deprivation of Palestinians from water, while the increasing domination of the occupying Zionists over Palestinian water resources.

روند تاریخی سلطه رژیم صهیونیستی بر منابع آبی فلسطین

سیدرضا مهدی‌نژاد* ، استادیار گروه تاریخ تمدن اسلامی، دانشکده تاریخ، سیره و تمدن اسلامی، جامعه المصطفی العالمیه، قم، ایران

sr_mahdinejad@miu.ac.ir

رمضانعلی شیرزاد، دانشجوی دکتری گروه تاریخ اسلام، موسسه علوم و معارف، جامعه المصطفی العالمیه، قم، ایران

rmtm55@gmail.com

چکیده

آب، در کنار زمین و نیروی انسانی، سه پایه اصلی امنیت ملی رژیم صهیونیستی را تشکیل می‌دهد؛ از این رو، از ابتدای شکل‌گیری این رژیم نام‌شروع تاکنون، طرح‌ها و برنامه‌های ویژه‌ای برای تسلط بر منابع آبی فلسطین و مناطق پیرامون در دستور کار این رژیم بوده و گام‌به‌گام در این مسیر پیش رفته است. در نوشتار حاضر با روش توصیفی-تحلیلی تلاش شده است به این پرسش پاسخ داده شود که رژیم صهیونیستی چگونه و در چه فرایند تاریخی بر منابع آبی فلسطین و منطقه پیرامونی آن سیطره یافته است؟ یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که سیطره آبی اسرائیل بر منابع آبی فلسطین و منطقه پیرامونی آن، ریشه در ایدئولوژی صهیونیسم داشته و مقدمات آن با طرح‌ها و برنامه‌های صهیونیست‌ها در دوره قیمومیت آغاز و پس از تأسیس اسرائیل و جنگ ۱۹۴۸، با کنترل سرزمینی و طرح‌ها و قوانین مالکیت، توسعه یافته و تثبیت شد. همچنین، از طریق قوانین نظامی پس از جنگ ۱۹۶۷ به نقطه اوج خود رسید. توافقنامه‌های اسلو در دهه ۱۹۹۰ نیز نتوانست وضعیت موجود را اصلاح کند و برعکس، آن را در قالب حقوقی جدید نهادینه کرد. در نهایت، از سال ۲۰۰۰ به بعد، تبعیض ساختاری و آپارتاید آبی که در مراحل قبل شکل گرفته بود، به صورت بسیار گسترده‌تر آشکار شد. هدف نهایی این فرایند، اعمال محدودیت و فشار روزافزون بر فلسطینیان و فراهم کردن زمینه برای تکمیل پروژه استعماری صهیونیسم و اشغال کامل سرزمین فلسطین است.

واژه‌های کلیدی: فلسطین، رژیم صهیونیستی، آب، هیدروپلیتیک، هیدروژمونی، استعمار زیست‌محور، آپارتاید آبی.

مقدمه

آب در منطقه خاورمیانه و غرب آسیا، به عنوان یک منبع طبیعی و متغیری راهبردی در معادلات اقتصادی، سیاسی و امنیتی به شمار می‌رود. برای رژیم صهیونیستی نیز آب از اهمیت راهبردی بسیاری برخوردار است و در کنار زمین و نیروی انسانی سه پایه اصلی امنیت ملی این رژیم را تشکیل می‌دهد؛ حتی پیش از تأسیس رسمی این رژیم نیز، آب به عنوان متغیری بسیار مهم در اندیشه بنیان‌گذاران و رهبران صهیونیسم و طرح‌های توسعه طلبانه و اشغالگرانه آنان مدنظر بوده است. در تفکر صهیونیسم، کنترل بر منابع آبی نه یک گزینه فنی، بلکه ضرورتی وجودی و ایدئولوژیک تلقی شده است. رژیم صهیونیستی از ابتدا، مدیریت و کنترل آب را به عنوان یکی از پایه‌های اصلی بقا و ابزاری برای گسترش هژمونی منطقه‌ای خود تعریف کرده است. این سیاست بر مبنای چند لایه هم‌زمان شکل گرفته است: نخست، لایه ایدئولوژیک و هویتی که با شکل‌گیری «هیدرو-ایدئولوژی» مبتنی بر روایت‌های تاریخی و مذهبی و نیز پیوند آن با امنیت ملی، به تثبیت اهمیت نمادین آب در گفتمان صهیونیستی می‌انجامد؛ دوم، لایه حقوقی و ساختاری که با بهره‌گیری از قوانین دوران قیمومیت و تصویب مقررات جدید، تمرکز مالکیت و حق بهره‌برداری از منابع آبی را در دست قدرت مرکزی قرار داده است. در کنار آن، ابزار نظامی و جغرافیایی نیز نقش تعیین‌کننده‌ای ایفا کرده است؛ به گونه‌ای که اشغال سرزمین‌ها و منابع مهم آبی در جنگ‌های ۱۹۴۸، ۱۹۶۷ و مداخلات بعدی، بخشی جدایی‌ناپذیر از راهبرد آبی صهیونیسم بوده است. در سطحی دیگر، ظرفیت‌های فناوریانه و دیپلماتیک، با توسعه طرح‌های نمک‌زدایی، بازچرخانی آب و تجارت آب مجازی، به مثابه اهرم‌های نفوذ سیاسی و ژئوپلیتیکی در مقیاس منطقه‌ای به کار گرفته شده‌اند.

این فرایند، در سال‌های اخیر، ابعادی فراتر از مدیریت صرف منابع، یافته و به شکلی از استعمار زیست‌محور انجامیده است؛ الگویی که در آن، کنترل آب و منابع حیاتی، نه تنها برای سلطه اقتصادی و امنیتی، بلکه برای مهندسی زیست‌محیطی، تغییر الگوهای سکونت، و بازتعریف جغرافیای انسانی به نفع قدرت اشغالگر به کار می‌رود. چنین رویکردی، مرز میان سیاست و بوم‌شناسی را از میان برداشته و تسلط بر طبیعت را با بازطراحی ساختارهای اجتماعی و اقتصادی در هم آمیخته است.

پرسش محوری که این پژوهش را شکل می‌دهد این است که رژیم صهیونیستی چگونه و در چه فرایند تاریخی-عملیاتی بر منابع آبی فلسطین و منطقه پیرامونی آن سیطره یافته و از آب به عنوان ابزاری برای مهندسی قدرت و تثبیت سلطه خود بهره گرفته است؟ در این نوشتار با روش توصیفی-تحلیلی تلاش شده است به این پرسش پاسخ داده شود.

پیشینه پژوهش

آب همواره یکی از محورهای اصلی مطالعات خاورمیانه بوده و درباره سیاست‌های آبی رژیم صهیونیستی پژوهش‌هایی انجام شده است. این پژوهش‌ها، اغلب به موضوعاتی همچون سلطه‌طلبی ساختاری و هژمونیک اسرائیل بر منابع آبی فلسطین و منطقه، نقش این رژیم در بحران آب در منطقه، نقد سیاست‌های آبی اسرائیل و پیامدهای آن برای امنیت منطقه و جهان اسلام پرداخته‌اند؛ برای نمونه، رضایی و همکاران (۱۳۹۹) در مقاله‌ای با عنوان «سیاست آبی اسرائیل در مدیترانه شرقی»، به بررسی سیاست‌های این رژیم در سرقت منابع آبی منطقه و تسلط بر آن پرداخته‌اند. ولیقلی‌زاده (۱۳۹۸) نیز در مقاله‌ای «تبیین

روند تاریخی و چگونگی تسلط رژیم صهیونیستی بر منابع آبی فلسطین بررسی شده است. این نوشتار برآن است تا چگونگی و سازوکارهای سیطره رژیم صهیونیستی بر منابع آبی منطقه را در فرایندی تاریخی واکاوی کرده و نحوه بهره‌گیری این کشور از آب را به‌عنوان متغیری راهبردی در تثبیت امنیت و سلطه بر فلسطین و منطقه تحلیل کند.

مفهوم شناسی

پیش از ورود به بحث، لازم است مفاهیم کلیدی پژوهش به اختصار تعریف و ارتباط آن‌ها با یکدیگر تبیین شود.

۱. هیدروپلیتیک (Hydropolitics)

هیدروپلیتیک یا «سیاست آب» به بررسی روابط قدرت، منافع و کنش‌های سیاسی پیرامون منابع آبی می‌پردازد. این مفهوم نخستین بار در دهه ۱۹۷۰ وارد ادبیات جغرافیای سیاسی و روابط بین‌الملل شد و بر این فرض استوار است که آب، برخلاف نگاه صرفاً زیست‌محیطی، متغیری راهبردی و سیاسی است که می‌تواند هم منشأ همکاری و هم عامل تعارض میان واحدهای سیاسی باشد (Allan, 2001, p. 27-29).

هیدروپلیتیک در واقع تلفیقی از جغرافیای سیاسی و مدیریت منابع آب است که تبیین می‌کند چگونه منابع آبی مشترک می‌تواند زمینه‌ساز همکاری یا منازعه میان کشورها باشد (عراقچی و بهرامی، ۱۴۰۱، ص. ۱۵).

آلن از پیش‌گامان مطالعات هیدروپلیتیک، تأکید می‌کند که مسائل آب در خاورمیانه را نمی‌توان از ساختار قدرت و اقتصاد سیاسی منطقه تفکیک کرد؛ زیرا آب همواره در بطن محاسبات امنیتی دولت‌ها حضور دارد (Allan, 2001, p. 35). از این منظر، هیدروپلیتیک،

نقش‌آفرینی سیاسی-ژئوپلیتیکی آب در موجودیت اسرائیل» به بررسی نقش منابع آبی در موجودیت و هویت اسرائیل پرداخته است. ولیقلی‌زاده (۱۳۹۰) در مقاله دیگری با عنوان «نقش آب به‌عنوان ابزار سیاسی در مناقشه فلسطین-رژیم صهیونیستی»، با اشاره به جایگاه آب در راهبرد ملی اسرائیل، استفاده این رژیم از این منبع حیاتی به‌عنوان ابزاری سیاسی برای کنترل ملت فلسطین و جلوگیری از توسعه سیاسی و اجتماعی آنان بررسی کرده است. همچنین، دولتیار و گری (۱۳۸۹) در کتاب سیاست آب در خاورمیانه، سیاست‌های آبی اسرائیل و نقش صهیونیسم در بحران آب در حوزه رود اردن را بررسی و تحلیل کرده‌اند. افتخاری (۱۳۷۹) نیز در مقاله «اسرائیل و بحران آب»، ضمن تحلیل کلی وضعیت آب در خاورمیانه، به بررسی و تحلیل جایگاه، اهداف، راهبرد و عملکرد اسرائیل در معادلات آب در خاورمیانه و تلاش این رژیم برای به دست گرفتن نبض حیات سیاسی خاورمیانه پرداخته است. کتاب ابعاد سیاسی-امنیتی بحران آب در خاورمیانه عربی و آینده مذاکرات صلح اعراب و اسرائیل نوشته فغانی (۱۳۷۹)، یکی از پژوهش‌هایی است که اختلافات کشورهای عربی و اسرائیل حول محور آب را تبیین کرده است. همچنین، نهازی (۱۳۷۶) در کتاب بحران آب در خاورمیانه، موضوع رودهای اردن و لیتانی و نقش اسرائیل در این زمینه را بررسی کرده است. احمدی (۱۴۰۴) نیز در کتاب دیگری با عنوان سیاست و حکومت در خاورمیانه و شمال آفریقا، به بررسی اقدامات اسرائیل را در چارچوب «تبعیض نژادی آبی» پرداخته است.

مرور آثار موجود نشان‌دهنده آن است که این آثار اغلب به جنبه‌های سیاسی، اقتصادی، فنی و حقوقی مسئله پرداخته‌اند؛ اما تاریخچه موضوع، مبانی آن و

۳. استعمار زیست‌محور (Environmental / Ecological Colonialism)

«استعمار زیست‌محور» به‌شکلی از استعمار گفته می‌شود که در آن، علاوه بر بهره‌برداری از طبیعت، منابع زیستی و نظام‌های بوم‌شناختی، به‌طور ساختاری نیز در خدمت تداوم سلطه سیاسی، تغییر جمعیتی و حذف جمعیت بومی قرار می‌گیرند. در این چارچوب، مدیریت زمین، آب، جنگل، خاک و تنوع زیستی، بخشی از پروژه استعمار (نه پیامد جانبی آن) محسوب می‌شود (Alimonda, 2011, p. 43-45). این مفهوم در امتداد نقدهای مطالعات پسااستعماری و بوم‌سیاسی (Political Ecology) شکل گرفت و بر این فرض استوار است که استعمار مدرن همواره پروژه‌ای بوم‌شناختی بوده است؛ یعنی تصرف سرزمین بدون بازمهندسی محیط‌زیست و الگوهای بهره‌برداری از منابع، ممکن نیست.

در مناطق خشک و نیمه‌خشک، مانند فلسطین، آب، شریان بقا و بازتولید اجتماعی است؛ از این رو، استعمار زیست‌محور بیش از هرچیز حول مدیریت آب سازمان می‌یابد. سلب دسترسی به آب، عملاً به معنای تخریب کشاورزی بومی؛ فروپاشی اقتصادی و مهاجرت اجباری است (Selby, 2013, p. 8).

۴. آپارتاید آبی (Water Apartheid)

«آپارتاید آبی» به نظامی گفته می‌شود که در آن، دسترسی به آب به‌صورت نابرابر از نظر نژادی، قومیتی و نهادی شده سامان می‌یابد؛ به‌گونه‌ای که گروهی به‌طور نظام‌مند از منابع باکیفیت، پایدار و ارزان برخوردار است و گروه دیگر به منابع محدود، پرهزینه و کم‌کیفیت دسترسی دارد. این مفهوم، الهام‌گرفته از نظام آپارتاید آفریقای

پلی مفهومی میان جغرافیای سیاسی، امنیت بین‌الملل و اقتصاد سیاسی منابع طبیعی ایجاد می‌کند.

هیدروپلیتیک نشان می‌دهد که اسرائیل، به‌عنوان دولت مسلط بر کل زیرساخت‌های هیدرولوژیکی حوضه رود اردن و آبخوان‌های کوهستانی، چگونه از روش‌ها و ابزارهای مختلف برای پیشبرد اهداف راهبردی خود بهره برده است. پژوهش در این حوزه، ضرورت واکاوی دقیق‌تر این موضوع را آشکار می‌سازد که چگونه آب به ابزاری برای شکل دادن ترکیب جمعیتی و اقتصادی قلمرو تحت اشغال تبدیل شد (Cooley, 1984, p. 20).

۲. هیدروهمونی (Hydro-Hegemony)

هیدروهمونی، به معنای توانایی یک بازیگر برای اعمال سلطه و کنترل بر منابع آبی مشترک است و به وضعیتی گفته می‌شود که در آن، یک بازیگر مسلط (همون) با تکیه بر قدرت مادی، نهادی، گفتمانی و فناورانه، قواعد تخصیص، بهره‌برداری و تفسیر مشروع منابع آب مشترک را به‌نفع خود تثبیت می‌کند (Zeitoun, & Warner, 2006, p. 437-438). هیدروهمونی، سطح فراتری از سلطه هیدروپلیتیک است که در آن، بازیگر مسلط می‌تواند بدون نیاز به زور آشکار، قواعد بازی منابع آبی را به‌نفع خود شکل داده و بازیگران ضعیف‌تر را وادار به پذیرش وضعیت موجود کند (Selby, 2003, p. 148). قدرت هیدروهمونیک فقط به معنای مدیریت فیزیکی سرچشمه‌ها یا زیرساخت‌ها نیست، بلکه شامل «توانایی شکل‌دهی به قواعد بازی، تولید دانش مشروع و تحمیل روایت مسلط درباره آب» نیز می‌شود (Zeitoun et al., 2013, p. 16). مفهوم هیدروهمونی برای توضیح الگوهای سلطه پایدار در حوضه‌های آبریز مشترک توسعه یافت.

جنوبی است؛^۱ اما برخی از پژوهشگران تأکید دارند که آپارتاید آبی الزاماً نیازمند قوانین رسمی تبعیض نژادی نیست؛ بلکه ساختارهای اداری، مجوزدهی و مدیریت فنی می‌توانند همان کارکرد را ایفا کنند (Torio et al., 2019, p. 120).

در ادبیات علمی، چهار ویژگی اصلی برای تشخیص آپارتاید آبی بر شمرده می‌شود: ۱. نابرابری شدید در سرانه مصرف آب؛ ۲. دوگانگی زیرساختی (شبکه مدرن در برابر شبکه فرسوده یا غایب)؛ ۳. کنترل تبعیض‌آمیز مجوزها و توسعه منابع؛ ۴. وابستگی تحمیلی گروه فرودست به گروه مسلط (Zeitoun et al., 2013, p. 21–22).

مفهوم آپارتاید آبی و استعمار زیست‌محور به‌صورت درهم‌تنیده عمل می‌کنند. استعمار زیست‌محور، منطبق کلان‌تصرف طبیعت را فراهم می‌کند و آپارتاید آبی سازوکار اجرایی و روزمره آن در سطح زندگی اجتماعی است. به بیان دیگر، آب در پروژه صهیونیسم، هم ابزار حذف تدریجی بومیان و هم ابزار نرمال‌سازی نابرابری است؛ فرایندی که در آن، سلطه زیست‌محیطی به سلطه سیاسی پایدار تبدیل می‌شود (Selby, 2013, p. 11; Pappé, 2017, p. 185).

جایگاه آب در ایدئولوژی صهیونیسم

آب از ابتدا در ایدئولوژی صهیونیسم جایگاهی محوری داشته است. از نگاه بنیان‌گذاران صهیونیسم، آب به‌عنوان منبع حیات، عنصر هویتی و نیز بخشی از مشروعیت سیاسی جنبش صهیونیسم تعریف شد. آب، به‌مثابه ابزاری برای تحقق «بازگشت به سرزمین»

و «شکوفای کردن بیابان»، پیوندی میان ایدئولوژی و سیاست ایجاد کرد. شعار «شکوفای ساختن بیابان» Making the Desert Bloom با استناد به متون عبری، محور گفتار رهبران اولیه صهیونیسم، مانند هرتزل، وایزمن و بن‌گوریون شد.

رهبران جنبش صهیونیستی از همان ابتدا، دولت یهود را «دولت آب» نامیدند و این موضوع به‌عنوان یک استعاره و به‌صورت چشم‌اندازی سیاسی-اقتصادی برای اسرائیل تعریف شد. در کنگره اول صهیونیست‌ها در سال ۱۸۹۷، بر دستیابی به منابع آبی به‌عنوان پیش شرط تشکیل دولت یهود تأکید شد (افتخاری، ۱۳۷۹، ص. ۱۷۲). هرتزل، بنیان‌گذار صهیونیسم، در این کنگره به‌صراحت گفت که پایه دولت یهود در ۵۰ سال آینده باید تا رود لیتانی در شمال گسترش یابد (نهای، ۱۳۷۵، ص. ۱۹۹). این سخن نشان‌دهنده درک او از آب به‌مثابه ابزار قدرت بود؛ فهمی که بعدها در سراسر گفتمان صهیونیسم ریشه دواند.

در نگاه رهبران صهیونیسم، حتی صلح نیز فقط زمانی معنا می‌یابد که با محروم‌سازی آبی اعراب همراه باشد. آرتور روبین، از نظریه‌پردازان ارشد آژانس یهود، در کتاب سرزمین/اسرائیل بر این نکته تأکید کرده و می‌نویسد: «صلح در منطقه تنها زمانی محقق می‌شود که با گرسنه نگه داشتن اعراب و تصرف منابع آبی آنان، اولویت بقا برای یهود حفظ شود». شعار «از نیل تا فرات» نمادین‌ترین بیان مرزهای آرمانی رژیم صهیونیستی محسوب می‌شود؛ محدوده‌ای که براساس قرائت خاص صهیونیست‌ها از تورات، به نسل بنی اسرائیل وعده داده شده است. هرچند روایت رسمی

و رژیم اسرائیل و تبیین سیاست تبعیض نژادی این رژیم در مواجهه با فلسطینیان نیز به کار گرفته شد.

^۱ اگرچه مفهوم آپارتاید از نظام آفریقای جنوبی گرفته شده و اغلب درخصوص آن به کار رفته است؛ اما به تدریج توسط برخی نظریه‌پردازان و پژوهشگران در موارد دیگر، به‌ویژه درباره صهیونیسم

تا امروز تداوم یافته است.

نتایج و یافته‌ها

سیر تاریخی سیطرهٔ اسرائیل بر منابع آبی فلسطین و منطقهٔ پیرامون

تحلیل راهبردهای آبی رژیم صهیونیستی بدون بررسی سیر تاریخی شکل‌گیری و تحول این رویکرد، ناقص خواهد بود. ادوار تسلط آبی اسرائیل را می‌توان همانند خطوط یک نقشه، از ایده‌های اولیه در کنگره‌های صهیونیستی و تلاش برای الحاق منابع حیاتی همچون رود لیتانی، اردن و یرموک تا دوره‌های جنگ، اشغال نظامی، مذاکرات صلح و پروژه‌های نوین شیرین‌سازی و انتقال آب دنبال کرد. هر یک از این ادوار، به‌تناسب، بازتابی از شرایط بین‌المللی، فشارهای امنیتی و فرصت‌های فناورانه بوده است. در ادامه، این ادوار تاریخی به صورت گام‌به‌گام بررسی می‌شوند تا روشن شود که چگونه آب، نه فقط منبعی طبیعی، بلکه ابزاری ژئوپلیتیکی و عامل تعیین‌کننده در طراحی نظم امنیتی و سیاسی اسرائیل در محیط پیرامونی بوده است.

مرحلهٔ نخست: تمهید مقدمات سلطهٔ آبی (از ابتدای دورهٔ قیمومیت تا ۱۹۴۸)

در این دوره شاهد آغاز تلاش‌های سازمان‌یافته صهیونیستی برای تصاحب و مدیریت منابع آبی پیش از تشکیل دولت اسرائیل هستیم. این فعالیت‌ها اغلب با کمک استعمار بریتانیا و آمریکا و حمایت سازمان‌های مهاجر و نهادهای مالی صهیونیستی صورت گرفت. مهم‌ترین اقدامات این دوره عبارت است از:

۱. تعیین مرزهای جغرافیایی و اسکان با توجه به منابع آبی

پیش از این اشاره شد که رهبران صهیونیسم از ابتدا

دولت اسرائیل، دو نوار آبی در پرچم خود را نشانی از تالیت (شال دعای یهودیان) معرفی می‌کند؛ اما رهبران فلسطینی، مانند یا سر عرفات این نماد را تصویرگر رود نیل و فرات و با هدف گسترش قلمرو اسرائیل می‌دانستند (نهای، ۱۳۷۶، ص. ۹۴).

از نخستین روزهای شکل‌گیری ایدئولوژی صهیونیسم، «حدود امن» تعریف شده برای این پروژه، فراتر از ضرورت‌های جغرافیایی معمول بود و دایرهٔ نفوذ سرزمینی آن همواره با در نظر گرفتن منابع آبی ترسیم شده است. در این گفتمان، آب منبعی است که برای حیات فیزیکی ساکنان، بقا و توسعهٔ پروژه صهیونیستی ضروری بوده و هست (نهای، ۱۳۷۶، ص. ۱۴۸). بن‌گوریون معتقد بود: «آب برای ما خون است. سرزمینی که آب ندارد، امیدی به آینده ندارد» (BenGurion, 2007, p. 34). موشه شاروت، نخست‌وزیر بعدی اسرائیل، تصریح کرد: «آب برای ما، خودِ زندگی است» (عراقچی و بهرامی، ۱۴۰۱، ص. ۸۰). حاییم وایزمن نیز در نامهٔ سال ۱۹۲۰ به وزیر خارجه بریتانیا به‌صراحت گفته بود که آب عنصر اساسی برای امنیت و بقای اسرائیل است (دولتیار و گری، ۱۳۸۹، ص. ۱۵۶).

این نگرش ایدئولوژیک، از کنفرانس بال تا امروز، ثابت می‌کند که آب در نگاه رهبران اسرائیل، جزئی از هویت و مأموریت تاریخی این رژیم است. بن‌گوریون دربارهٔ لیتانی تصریح می‌کند که: «این رودخانه نقطه تحقق آمال یهودیان است و تسلط بر آن امری مشروع و حیاتی تلقی می‌شود» (افتخاری، ۱۳۷۹، ص. ۱۷۳).

این نوع گفتار نه تنها بازتاب راهبردی امنیتی، بلکه بیان‌کنندهٔ تداوم پیوند میان جغرافیا، آب و ایدئولوژی در ساخت هویت سیاسی اسرائیل است و این راهبرد

نقشه‌ای پیشنهاد داد که شامل رود لیتانی در لبنان، حوضه کامل اردن و دریاچه طبریا بود. استدلال این پیشنهاد، «نیازهای اقتصادی و جمعیتی آینده» بود (Weizmann, 1949, p. 257).

این طرح‌ها و اقدامات نشان‌دهنده آن است که رهبران صهیونیسم از ابتدا و سال‌ها پیش از تأسیس رسمی دولت اسرائیل، مرزهای آبی دولت خود را ترسیم کرده و در پی تحقق آن بودند.

۲. مقررۀ منابع عمومی و مالکیت منابع آبی

استعمار بریتانیا، نه تنها در شکل‌گیری بنیادین رژیم صهیونیستی، بلکه در تثبیت سیطره آن بر منابع آبی فلسطین نیز نقش تعیین‌کننده‌ای داشته است. اقداماتی که بریتانیا در دوران قیمومیت بر فلسطین انجام داد، زمینه‌ساز سیطره صهیونیست‌ها بر آب و خاک فلسطینیان شد. ازجمله این اقدامات، تصویب «مقررۀ منابع عمومی» توسط دولت قیمومیت در سال ۱۹۲۲ است که مالکیت همه منابع آب سطحی و زیرزمینی را به دولت مرکزی واگذار می‌کرد (Trotter, 1999, p. 45). این قانون، با متمرکز کردن مالکیت منابع آبی در دولت، بستر قانونی لازم را برای مصادره چاه‌ها و چشمه‌های فلسطینیان توسط دولت آینده اسرائیل را فراهم ساخت.

۳. خرید هدفمند زمین با توجه به منابع آب

استراتژیست‌های صهیونیست با درک اهمیت راهبردی دسترسی به منابع آب، نقشه خرید زمین‌های دارای منابع آبی و اراضی مشرف بر این منابع را طراحی و براین اساس به صورت هدفمند شروع به خرید زمین فلسطینیان کردند. این خریدها عمدتاً بر مناطق حیاتی، مانند چشمه‌های مشرف به رود اردن، مناطق حاصلخیز و دارای منابع آب زیرزمینی در دشت‌های ساحلی فلسطین و همچنین مناطق مستعد کشاورزی در امتداد

توجه ویژه‌ای به موضوع آب در تشکیل دولت یهودی داشته و مرزهای دولت خود را براساس منابع آبی تعیین کردند. این موضوع پس از صدور اعلامیه بالفور و در دوران قیمومیت بریتانیا بر فلسطین در طرح‌ها و برنامه‌های صهیونیست‌ها جنبه عملی به خود گرفت. پس از انعقاد توافق‌نامه سایکس-پیکو بین فرانسه و بریتانیا درخصوص تقسیم قلمرو عثمانی و تعیین مرزهای مناطق تحت قیمومیت خود و مشخص شدن مرزهای فلسطین، لوئیس براندیس، نماینده صهیونیست آمریکایی در نامه‌ای به وایزمن، بازنگری در توافق‌نامه ذکرشده را ضروری دانسته و تأکید می‌کند که مرزهای فلسطین از شمال باید به رودخانه لیتانی و آب‌های حرمون متصل شود و در شرق، دشت جولان و حوران را در بر گیرد (افتخاری، ۱۳۸۹، ص. ۱۷۲). در پی این نامه، وایزمن به لوید جورج، نخست‌وزیر بریتانیا، نامه‌ای می‌نویسد و در آن، با اشاره به ظرفیت سرزمین فلسطین برای کشت مرکبات و سایر محصولات کشاورزی و نیاز به منابع آبی، موضوع استفاده از آب اردن و بهره‌برداری از رود لیتانی برای این موضوع را مطرح کرده و می‌نویسد، با توجه به عوامل یادشده لازم است مرزهای شمالی فلسطین و دشت لیتانی به جبل‌الشیخ پیوندد تا بتوان بر آب‌های اردن مسلط شد و از این طریق این نقطه را به تصرف درآورد (نهای، ۱۳۷۵، ص. ۲۰۰). این نگرش، در کنفرانس صلح ورسای نیز نمایان شد؛ آنجا که نمایندگان صهیونیست خواستار تثبیت مالکیت بر تمام شاخه‌های رود اردن و یرموک و الحاق بخش‌هایی از پایین‌دست رود لیتانی شدند. براساس طرح ارائه شده، آب لیتانی می‌بایست به رود حاصبانی و از آنجا به حوضه آبریز اردن منتقل شود (دولتیار و گری، ۱۳۸۹، ص. ۵۵). هیئت صهیونیستی به رهبری وایزمن در این کنفرانس،

رودخانه‌ها متمرکز بود. این اقدامات، اولین گام‌های عملی در جهت انباشت مالکیت بر زیر ساخت‌های آبی در دست جنبش صهیونیسم بود.

۴. مطالعات و داده‌های هیدروژئولوژیک (Hydrogeology)

پروژه‌های مطالعاتی انجام‌شده در دوران قیمومیت توسط استعمار بریتانیا و ایالات متحده آمریکا در زمینه وضعیت منابع آبی فلسطین و منطقه، در ادامه، کمک شایانی به طرح‌ها و نقشه‌های توسعه‌طلبانه صهیونیست‌ها کرد.

پروژه بررسی نقشه فلسطین توسط بریتانیا در دهه ۱۹۳۰ و ۱۹۴۰، بنیان داده‌های دقیق جغرافیایی، زمین‌شناسی و هیدروژئولوژیک را فراهم آورد. این داده‌ها به‌طور گسترده توسط سازمان‌های صهیونیستی برای طرح‌ریزی پروژه‌های آبی استفاده شد. به‌علاوه، در دهه ۱۹۳۰، دو کارشناس آمریکایی، به سفارش دولت آمریکا به خاورمیانه اعزام شدند تا منابع طبیعی هلال خصیب را بررسی کنند. نتیجه پژوهش‌های آنان که در ۱۹۴۴ منتشر شد، به سندی راهبردی برای لابی صهیونیسم بدل شد: «آینده در دستان کشوری است که کنترل خود را بر رود لیتانی، رود یرموک و منابع آبی اردن گسترش دهد» (نهایزی، ۱۳۷۶، ص. ۱۴۸). این نتایج بر توسعه سیاست‌های سلطه‌طلبانه رژیم صهیونیستی بر منابع آبی منطقه تأثیر چشمگیری داشت. مطالعه نقشه‌های راهبردی اسرائیل نیز نشان می‌دهد که حوضه‌های آبی راهبردی، مانند رودهای اردن، یرموک، لیتانی، بلندی‌های جولان و جبل الشیخ همواره در کانون دکترین امنیتی این رژیم جای داشته است (Wolf, 1995, p. 45-73).

۵. طرح لودرمیلک و تأسیس شرکت مکوروت

والتر لودرمیلک، مهندس آمریکایی و کارشناس حفاظت خاک و منابع آب، در دهه ۱۹۴۰ طرحی بلندپروازانه برای انتقال گسترده آب رود اردن به صحرای نقب ارائه داد. این طرح، شامل شبکه‌ای از کانال‌ها، سدها و تأسیسات ذخیره‌سازی آب بود که هدف آن، توسعه کشاورزی، اسکان و گسترش فعالیت‌های یهودی‌نشین در سرزمین‌های خشک جنوب فلسطین بود. پیشنهادهای لودرمیلک با استقبال گسترده محافل صهیونیستی مواجه شد. این اقدام، یک چارچوب فنی و مهندسی و منطق ژئوپلیتیکی بهره‌برداری حداکثری از حوضه رود اردن را در قالب یک سیاست آبی تثبیت کرد. این طرح، بستر فکری و فنی لازم را برای تشکیل و توسعه شرکت مکوروت، نهاد اصلی مدیریت و توزیع آب در اسرائیل فراهم ساخت و به یکی از ارکان اصلی سیاست‌های آبی و هیدروژئومونی اسرائیل در دهه‌های بعد بدل شد (عراقچی و بهرامی، ۱۴۰۱، ص. ۸۰).

در سال ۱۹۳۷، شرکت ملی آب اسرائیل (مکوروت)^۱ به‌عنوان بازوی اجرایی جنبش صهیونیسم در مدیریت، توسعه و انتقال منابع آب تأسیس شد. مکوروت نقش عملیاتی کلیدی در طراحی زیرساخت‌ها و تحقق پروژه‌های انتقال آب به مناطق تحت‌کنترل یهودیان ایفا کرد (<https://www.mekorot-int.com>).

به‌طور کلی دوره پیش از ۱۹۴۸ صحنه هم‌گرایی سه محور اساسی در پروژه هژمونی آبی اسرائیل بود:

۱. محور ایدئولوژیک: آب به‌عنوان نماد حیات و آبادانی در ایدئولوژی صهیونیسم؛
۲. محور فنی-علمی: بهره‌گیری از داده‌های هیدروژئولوژیک و شکل‌گیری نهادهای مدیریت آب، مانند شرکت مکوروت؛

^۱ Israel National Water Company (Mekorot)

۳. محور قانونی: ایجاد بستر قانونی و مالکیت منابع آبی.

این پیوند میان ایدئولوژی، قانون و مهندسی، رژیم صهیونیستی را قادر ساخت تا پیش از تأسیس رسمی، ستون‌های اصلی مدیریت منابع آبی را مستحکم کند و حقوق و نیازهای بومیان فلسطینی را از معادلات آینده کنار بگذارد.

مرحله دوم: تثبیت ساختارهای مالکیت و مدیریت منابع آبی فلسطین (از ۱۹۴۸ تا ۱۹۶۷)

سیاست رژیم صهیونیستی از ابتدای تأسیس، بر دو محور «تسلط بر خاک» و «تسلط بر آب» استوار شد. بن‌گوریون ایده «شکوفه‌های بیابان» را مطرح کرد که بر مبنای بهره‌برداری گسترده از منابع آبی، بیابان‌های اطراف را به اراضی حاصلخیز بدل سازد. پس از اعلام موجودیت اسرائیل و جنگ ۱۹۴۸، طرح‌ها و نقشه‌های قبلی در زمینه تسلط بر منابع آبی وارد فاز اجرایی و نهادی شد. تغییرات بنیادین در جغرافیای سیاسی و ترکیب جمعیتی، به اسرائیل فرصت داد تا کنترل مستقیم بر منابع آبی اصلی را تثبیت کند و دسترس فلسطینیان به آب را به‌طور ساختاری محدود سازد. قوانین داخلی جدید، پروژه‌های انتقال عظیم آب و تبعیض ساختاری و نظام‌مند علیه اعراب فلسطینی، از شاخص‌های مهم این دوره به حساب می‌آید. مهم‌ترین تحولات این دوره عبارت است از:

۱. آثار ژئوپلیتیکی قطعنامه ۱۸۱ سازمان ملل

قطعنامه ۱۸۱ مجمع عمومی سازمان ملل متحد، موسوم به قطعنامه تقسیم فلسطین، اقدامی فقط سیاسی نبود، بلکه آثار ژئوپلیتیکی چشمگیری نیز داشت. براساس این نقشه، بخش مهمی از حوضه‌های آبی راهبردی از جمله حوضه آبریز غربی، واقع در

کوهستان‌های کرانه باختری و سرچشمه اصلی آب‌های زیرزمینی و تمامی دریاچه طبریا و سواحل پیرامونی آن، در قلمرو دولت یهودی قرار گرفت. این موضوع، زمینه را برای برتری آبی اسرائیل در دهه‌های بعد ایجاد کرد و امکان کنترل منابع حیاتی را به اسرائیل بخشید؛ موضوعی که بعدها نقشی محوری در فرایند شکل‌گیری هیدروژمونی منطقه‌ای اسرائیل ایفا کرد (پاپه، ۱۴۰۴، ص. ۱۰). این مسئله نشان‌دهنده آن است که در قطعنامه یاد شده صهیونیست‌ها و حامیان بریتانیایی و آمریکایی آنان نقش برجسته‌ای داشته‌اند.

۲. پیامدهای آبی جنگ ۱۹۴۸

جنگ ۱۹۴۸ که به اشغال بخش عمده‌ای از سرزمین فلسطین انجامید، پیامدهای گسترده‌ای بر منابع آبی و دسترس جوامع فلسطینی به آن در پی داشت. این دوره با آوارگی صدها هزار فلسطینی، عمدتاً از روستاهای واقع در مجاورت منابع آبی، همراه بود. بسیاری از این روستاها به‌طور نظام‌مند تخریب شدند تا دسترسی بومیان به منابع حیاتی آب به‌طور کامل قطع شود (خالدی، ۱۴۰۳، ص. ۱۴۵)؛ در نتیجه این تحولات، اسرائیل کنترل مستقیم بر دریاچه طبریا، رود اردن و بخش‌هایی از حوضه رود یرموک را به دست آورد که به تغییرات بنیادی در نقشه آبی منطقه انجامید؛ همچنین، زیرساخت‌های لازم برای تمرکز منابع آبی در دست رژیم صهیونیستی فراهم شد. در نتیجه این جنگ نیز اسرائیل گام دیگری به سمت اعمال سلطه بر منابع آب فلسطین برداشت.

۳. قوانین مالکیت و مصادره منابع آبی

تصویب قانون مصادره زمین در سال ۱۹۵۳ که اجازه واگذاری اجباری زمین‌های «رها شده» شامل چاه‌ها و چشمه‌ها را به دولت می‌داد، زمینه را برای تسلط

بیشتر رژیم صهیونیستی بر منابع آبی فلسطین فراهم ساخت. گسترش شرکت مکوروت به فراسوی مرزهای ۱۹۴۸، با هدف تصرف و مدیریت منابع زیرزمینی در کرانه باختری و دشت ساحلی نیز یکی دیگر از اقداماتی بود که در این باره صورت گرفت. با تأسیس دولت اسرائیل، تمامی چاه‌ها، شبکه‌های انتقال و شرکت‌های آب متعلق به فلسطینیانی که آواره شده بودند، عملاً مصادره یا تحت کنترل شرکت مکوروت قرار گرفت (Pappé, 2015, p. 105). بدین ترتیب اسرائیل کنترل کامل بر آبخوان‌های ساحلی و بخش‌های فراوانی از حوضه رود اردن را به دست آورد.

در سال ۱۹۵۹، دولت اسرائیل «قانون منابع آب» را تصویب کرد که براساس آن، تمامی منابع آب سطحی و زیرزمینی فلسطین به مالکیت دولت اسرائیل درآمد (Wolf, 2002, p. 65). این قانون، به اسرائیل اجازه داد تا منابع آبی کرانه باختری را نیز بعدها تحت کنترل مطلق خود درآورد و هرگونه توسعه منابع آبی فلسطینی را به بهانه قوانین ملی اسرائیل ممنوع سازد.

۴. طرح آب اریک جانستون

طرحی که اریک جانستون، سفیر وقت آمریکا در اسرائیل، در فاصله سال‌های ۱۹۵۳ تا ۱۹۵۵ تدوین کرد، براساس طرحی پیشین بود که آژانس امداد و کار سازمان ملل متحد برای آوارگان فلسطینی در خاور نزدیک (UNRWA) آن را سفارش داده بود. در جنگ‌های اولیه، کنترل و تقسیم منابع آب حوضه رود اردن به عاملی کلیدی در روابط بین اسرائیل و کشورهای عرب منطقه تبدیل شده بود. آمریکا که نگران بی‌ثباتی و همچنین به دنبال پیشبرد طرح‌های توسعه در منطقه بود، طرحی برای تخصیص سهمیه‌ای برای هر کشور از آب حوضه اردن ارائه کرد. براساس این طرح، حدود ۴۰ درصد از آب این حوضه به اردن، ۳۰ درصد به اسرائیل و باقی‌مانده

آن به سوریه و لبنان اختصاص داده شد (کثیری‌نژاد، ۱۴۰۲، ص. ۱۶۰).

واکنش‌های متفاوتی به طرح جانستون صورت گرفت. از نظر فنی، کمیته‌های کارشناسی اسرائیل و اعراب با این طرح موافقت کردند. از نظر سیاسی نیز مخالفت اتحادیه عرب و بی‌اعتمادی متقابل مانع تصویب رسمی آن شد. برای رژیم اسرائیل، این برنامه فرصتی بود تا مشروعیت نسبی در بهره‌برداری از آب اردن را کسب کند و چارچوبی فنی برای توسعه طرح‌های ملی انتقال آب بیابد؛ اما برای همسایگان عرب، خطر بالقوه تثبیت مزیت راهبردی اسرائیل بر منبعی حیاتی وجود داشت. براین اساس اسرائیل که انتظار داشت کشورهای عربی موجودیت آن را به رسمیت بشناسند، این طرح را به تعویق انداخت (عراقچی و بهرامی، ۱۴۰۱، ص. ۸۱). در نهایت این طرح به صورت توافق الزام‌آور اجرا نشد؛ اما به صورت غیررسمی برخی زیرساخت‌ها و پروژه‌ها براساس خطوط کلی آن پیش رفت (Reguer, 1993, p. 261).

۵. پروژه ملی انتقال آب

در بازه زمانی ۱۹۵۳ تا ۱۹۶۴، اسرائیل پروژه‌ای عظیم را آغاز کرد که هدف آن، انتقال آب از رود اردن و دریاچه طبریا به مناطق جنوبی و صحرای نقب بود. این طرح که شاکله‌ای سیاست توسعه کشاورزی و اسکان صهیونیستی در مناطق خشک به شمار می‌رفت، شامل شبکه‌ای از کانال‌ها، لوله‌ها و تأسیسات پمپاژ بود. این اقدام با اعتراض جدی سوریه و اردن روبه‌رو شد؛ زیرا برداشت آب در چنین مقیاسی، حقوق سایر کشورهای ذی‌نفع در حوضه رود اردن را نادیده می‌گرفت. این طرح شامل ساخت شبکه وسیع آبرسانی به طول صدها کیلومتر بود که منابع آب شمالی و مرکزی اسرائیل را به جنوب بیابانی متصل

دسترسی جوامع فلسطینی و سایر گروه‌های غیردولتی را فراهم آورد؛ در نتیجه، شهروندان عرب ساکن در داخل اسرائیل در معرض محرومیت نظام‌مند قرار گرفتند؛ بسیاری از روستاهای عرب‌نشین به شبکه ملی آب متصل نشدند و به منابع محلی پرهزینه، کم‌کیفیت و آسیب‌پذیر وابسته ماندند.

در مجموع، این دوره، حرکت به سمت ساختاری حقوقی - اجرایی تمام‌عیار برای سلطه آبی را نشان می‌دهد که ویژگی‌های اصلی آن عبارت بودند از:

۱. کنترل سرزمینی کامل بر منابع کلیدی آب؛
۲. تمرکز مالکیت و قانون‌گذاری در دولت اسرائیل؛
۳. اجرای پروژه‌های یک‌جانبه با پیا مد های ژئوپلیتیکی منطقه‌ای؛

۴. حذف تدریجی فلسطینیان از چرخه دسترسی به آب از طریق آوارگی، تخریب روستاها و محرومیت زیرساختی.

رژیم صهیونیستی طی این دوره، پایه‌های هیدروژمونی خود را مستحکم ساخت و شرایط را برای سلطه کامل‌تر بر منابع آبی پس از ۱۹۶۷ آماده کرد.

مرحله سوم: تمرکز کامل منابع آبی (از ۱۹۶۷ تا ۱۹۹۳)

جنگ شش‌روزه ۱۹۶۷ نقطه عطفی در تکمیل پروژه سلطه آبی اسرائیل بود. با اشغال کرانه باختری، نوار غزه و بلندی‌های جولان، اسرائیل ضمن گسترش نفوذ سرزمینی خود، کنترل کامل بر مهم‌ترین منابع آب منطقه را در دست گرفت. این اشغالگری‌ها، آب را از عاملی مهم به ابزاری محوری در مدیریت سرزمین‌های اشغالی تبدیل کرد. رژیم صهیونیستی سیاست‌های سخت‌گیرانه و نظام‌مندی را برای محدود کردن

می‌کرد. این پروژه، علاوه بر تأمین مصرف داخلی، آب کافی برای توسعه شهرک‌های یهودی و فعالیت‌های کشاورزی را فراهم می‌ساخت. اجرای آن، بخشی از سیاست گسترده‌تر اسرائیل برای کنترل منابع آبی منطقه‌ای بود که باعث افزایش تنش‌های سیاسی با همسایگان عرب شد. این پروژه، همچنین، زمینه‌های دسترسی اسرائیل به منابع آبی کرانه باختری و نوار غزه را فراهم کرد که بعد از ۱۹۶۷ تحت کنترل اسرائیل قرار گرفت (دولتیار و گری، ۱۳۸۹، ص. ۱۵۰). تحلیل‌گران سیاست آب، این پروژه را یکی از محرک‌های کلیدی تنش‌های آبی-سیاسی منطقه در دهه ۱۹۶۰ دانسته‌اند؛ تنش‌هایی که نقش فراوانی در شکل‌گیری بستر منازعات پیش از جنگ ۱۹۶۷ ایفا کرد (عراقچی و بهرامی، ۱۴۰۱، ص. ۸۲).

در واقع، پروژه ملی انتقال آب اسرائیل، پروژه‌ای راهبردی و توسعه‌ای بود که پایه‌های مدیریت طولانی‌مدت منابع آبی حیاتی منطقه را بنا نهاد و نقشی کلیدی در رشد اقتصادی و امنیت آب اسرائیل ایفا کرد.

۶. قانون آب و تثبیت چارچوب حقوقی هیدروژمونی

در سال ۱۹۵۹، اسرائیل با تصویب قانون آب، تمامی منابع آبی اعم از سطحی و زیرزمینی را «دارایی عمومی» اعلام و مالکیت آنان را رسماً به دولت منتقل کرد. براساس این قانون، هرگونه بهره‌برداری از آب مستلزم دریافت مجوز رسمی از دولت شد؛ رویکردی که عملاً کنترل مطلق بر برداشت، توزیع و سرمایه‌گذاری‌های مرتبط با آب را در اختیار ساختارهای مرکزی قدرت قرار داد (Zeitoun et al., 2013, p.113). از منظر هیدروژمونی، این چارچوب ضمن تثبیت مالکیت فیزیکی بر منابع آبی، امکان مدیریت سیاسی-امنیتی شبکه‌های آبی، محدودسازی

بهره‌برداری فلسطینیان از منابع آبی وضع کرد که کانون آن «نظام مجوزدهی» از طریق فرمان‌های نظامی بود. در این مرحله، اسرائیل موفق به تسلط کامل بر آبخوان کوهستان و آبخوان‌های شرقی و غربی و تصاحب منابع رود اردن بالا و بهره‌برداری از منابع جولان برای کشاورزی شهرک‌های صهیونیستی شد. مهم‌ترین تحولات این دوره عبارت‌اند از:

۱. فرمان‌های نظامی و سلب کامل خودمختاری آبی فلسطینیان

با اشغال نظامی فلسطین، اداره منابع آب فلسطین به‌طور کامل تحت اختیارات فرمانده نظامی اسرائیل قرار گرفت. بازه ۱۹۶۷ تا ۱۹۹۳ را می‌توان دوران «قفل کردن ساختاری دسترسی به آب» برای فلسطینیان از طریق اشغال کامل و فرمان‌های نظامی دانست، از جمله این فرمان‌ها می‌توان به فرمان نظامی شماره ۹۲، در سال ۱۹۶۷ اشاره کرد که اختیار کامل همه مسائل مربوط به آب در اراضی فلسطین اشغالی را به ارتش اسرائیل اعطا کرد. فرمان نظامی شماره ۱۵۸ در ۱۹۶۷ مقرر کرد که فلسطینیان بدون دریافت مجوز از ارتش اسرائیل نمی‌توانند هیچ تأسیسات آبی جدیدی بسازند و هر تأسیسات یا منبع آبی ساخته شده بدون مجوز، مصادره خواهد شد. فرمان نظامی شماره ۲۹۱ در ۱۹۶۸، تمامی ترتیبات مربوط به زمین و آب که پیش از اشغال کرانه باختری وجود داشت را لغو کرد. این فرمان‌ها و دیگر فرمان‌های نظامی اسرائیل همچنان در اراضی فلسطینی اشغالی اجرا می‌شوند و فقط شامل فلسطینیان است (Amnesty International Publications, 2009). مهم‌ترین اقدام در این دوره، صدور فرمان ۳۰۵ در سال ۱۹۷۰ بود که هرگونه حفر چاه جدید، توسعه منابع آبی یا نصب تأسیسات آبی در کرانه باختری را بدون کسب مجوز مستقیم از اداره

آب اسرائیل (JWA) غیرممکن می‌ساخت (UNCTAD, 2017, p. 22). این فرمان‌های نظامی، نشان‌دهنده استفاده رژیم صهیونیستی از ابزار و قدرت نظامی برای سیطره بر منابع آبی است. فرمان‌های یادشده، به‌ویژه فرمان اخیر، موجب ایجاد محدودیت‌های شدید برای فلسطینیان شد و عملاً انحصار کامل اسرائیل بر تأمین آب فلسطینیان را تثبیت کرد.

۲. توسعه زیرساخت‌های بهره‌برداری اسرائیل از منابع آبی

در این دوره به‌ویژه در دهه ۱۹۸۰ رژیم صهیونیستی با اقداماتی نظیر توسعه خطوط انتقال آب به شهرک‌های تازه تأسیس در کرانه باختری، افزایش برداشت از آبخوان کوهستان، به‌ویژه در شاخه غربی که منابع پرکیفیت‌تری داشت و نیز اتصال بخش عمده‌ای از منابع جولان به شبکه آبی ملی اسرائیل، به توسعه زیرساخت‌های آبی خود، پرداخت. از سوی دیگر، فشار مضاعفی بر فلسطینیان برای بهره‌برداری از منابع آبی وارد کرد. کاهش چشمگیر سهمیه آب مزارع فلسطینی، هم‌زمان با افزایش سهمیه شهرک‌های یهودی‌نشین و فرسودگی تدریجی زیرساخت‌های آبی فلسطینی به علت ممنوعیت تعمیرات و توسعه، موجب کاهش محسوس بهره‌برداری فلسطینی‌ها از منابع آبی خود شد (عراقچی و بهرامی، ۱۴۰۱، ص. ۹۰).

توسعه زیرساخت‌ها، علاوه بر گسترش فزاینده بهره‌برداری صهیونیست‌ها از منابع آبی، نقش مؤثری در فرایند تکامل سیطره اسرائیل بر منابع آب فلسطین ایفا کرد.

بنابر آنچه گفته شد، مهم‌ترین اقدامات صورت‌گرفته در این دوره عبارت‌اند از:

۱. تمرکز مالکیت و کنترل بر منابع راهبردی

همچون آبخوان کوهستان؛

۲. ممنوعیت حقوقی-نظامی برای فلسطینیان در بهره‌برداری یا توسعه منابع آب؛

۳. اولویت مطلق تخصیص آب به شهرک‌های یهودی‌نشین و کشاورزی اسرائیل؛

۴. زیرساخت‌زدایی نظام‌مند از بخش کشاورزی و خانگی فلسطینی به‌عنوان ابزاری برای وابسته‌سازی. این دوره عملاً بنیان‌های وابستگی آبی فلسطینیان به اسرائیل را تثبیت کرد.

مرحله چهارم: قانونی‌سازی نابرابری و تثبیت آپارتاید آبی (از ۱۹۹۳ تا ۲۰۰۰)

توافقنامه‌های اسلو بین تشکیلات خودگردان فلسطین و اسرائیل در دهه ۱۹۹۰، نتوانستند وضعیت ناعادلانه موجود در حوزه آب را اصلاح کنند و برعکس، این نابرابری را در قالب حقوقی جدید نهادینه کردند. این توافق‌ها به ابزاری برای مشروعیت‌بخشی به وضعیت نابرابر و انتقال مدیریت بخشی از آب به تشکیلات خودگردان فلسطین تبدیل شد که بدون قدرت عملیاتی بود. در توافقنامه اسلو ۱، مواد مربوط به آب به «کمیته مشترک آب»^۱ سپرده شد. ساختار کمیته به گونه‌ای طراحی شده بود که تصمیمات باید با اجماع اتخاذ می‌شدند؛ درحالی‌که اسرائیل کنترل عملیاتی بر منابع اصلی داشت و حق و تو بر هرگونه درخواست فلسطینی برای حفر چاه یا توسعه زیرساخت‌ها را حفظ می‌کرد (Cooley, 1984, p. 25).

سازوکار کمیته مشترک آب ایجاد شد تا در ظاهر، بستر هماهنگی و تصویب پروژه‌های آبی را فراهم کند؛ اما ساختار و تو‌م‌محور آن، با اعطای حق و توی مطلق به نمایندگان اسرائیل، عملاً مانع اجرای هرگونه پروژه

مستقل فلسطینی شد (Selby, 2003 p. 80). در توافق اسلو ۲ در ۱۹۹۵، سهمیه‌های آبی موجود با اندکی افزایش اسمی برای فلسطینیان تثبیت شد که آن هم به‌طور کامل اجرا نشد. در مقابل، کنترل کامل اسرائیل بر سه آبخوان اصلی کرانه باختری که بیش از ۳۰ درصد مصرف آبی اسرائیل را تأمین می‌کند، حفظ شد (دهشیری و بهرامی، ۱۳۹۸، ص. ۶۷).

در این دوره، اسرائیل با تحمیل مدیریت خود بر منابع آبی موجود بر تشکیلات خودگردان فلسطین، عملاً بر منابع آبی فلسطینیان نظارت و آن را کنترل می‌کرد. این موضوع به برآورده نشدن نیازهای آبی فلسطینیان انجامید که در نهایت منجر به استقراض آب از اسرائیل و پرداخت بهای گزاف برای آن شد (Wolf, 2002, p. 110).

در این دوره، نه تنها تبعیض ساختاری موجود رفع نشد، بلکه با استفاده از سازوکارهای حقوقی، مانند کمیته مشترک آب تداوم کنترل اسرائیل بر منابع اصلی آب رسمیت یافت؛ از این رو، سهمیه‌های ناعادلانه با اصلاحات محدود و صوری حفظ و نابرابری زیرساختی بین شهرک‌های متصل به شبکه ملی و روستاهای فلسطینی بدون دسترسی پایدار به آب آشکارتر شد. افزون بر این، وابستگی ساختاری فلسطینیان به منابع تحت کنترل اسرائیل، حتی در چارچوب همکاری‌های رسمی، استمرار یافت. بدین ترتیب، به جای آنکه توافقنامه‌های اسلو به راه‌حلی عادلانه برای بحران آب بینجامد، تبدیل به بستری شد که وضعیت پیشین را دائمی و ابزارهای کنترل اسرائیل را بیش از پیش تقویت کرد.

مرحله پنجم: آشکارسازی آپارتاید آبی (از سال ۲۰۰۰ تا امروز)

^۱ . Joint Water Committee (JWC)

از آغاز قرن بیست و یکم، وضعیت آب در سرزمین‌های فلسطینی، به‌ویژه در نوار غزه، از یک چالش ساختاری به فاجعه‌ای انسانی تبدیل شد. محاصره چندلایه، بحران زیست‌محیطی و استفاده از فناوری‌های آب به‌عنوان ابزار کنترل، چهره‌جدیدی از هیدروژمونی اسرائیل را رقم زد. در این چارچوب، فناوری نه به‌معنای بی‌طرفی علمی، بلکه به‌عنوان سلاح راهبردی و اهرم فشار علیه جمعیت فلسطینی عمل کرد. سازوکارهای اصلی آپارتاید آبی اسرائیل عبارت‌اند از:

۱. کنترل انحصاری بر زیرساخت‌ها

با شکست فرایند صلح و دست نیافتن به توافق نهایی درباره آب، اسرائیل زیرساخت‌های جمع‌آوری و انتقال آب در مناطق C (مناطق که تحت کنترل کامل نظامی و مدنی اسرائیل است) را به‌طور کامل در اختیار گرفت. در این مناطق، فلسطینیان عملاً به‌طور کامل از دسترسی به آبخوان‌های زیرین محروم شدند (Selby, 2003, p. 170). اسرائیل از طریق شرکت ملی آب (مکوروت) و اداره عمران منطقه‌ای خود، تمامی خطوط اصلی انتقال آب از آبخوان‌های کوهستانی به شهرک‌ها و داخل اسرائیل را مدیریت می‌کند. در مقابل، فلسطینیان در مناطق A و B (طبق توافقنامه‌های اسلو) مجبور به خرید آب از اسرائیل‌اند و در مناطق C (که ۶۰ درصد کرانه باختری را تشکیل می‌دهد) اغلب مجاز به حفر چاه یا اتصال به شبکه‌های اصلی نیستند (Shlaim, 2009, p. 205).

پس از آغاز انتفاضه دوم در سال ۲۰۰۰، کنترل پروژه‌های آبی فلسطین و محدودسازی واردات تجهیزات، لوله‌ها و مواد شیمیایی تصفیه آب به نوار غزه تشدید شد. قطع یا تأخیرهای طولانی در ورود قطعات یدکی و تجهیزات تعمیر شبکه آب و فاضلاب

و کاهش ظرفیت تصفیه فاضلاب، منجر به نفوذ مستقیم آلودگی به سفره ساحلی شد و مشکلات بیشتری را برای فلسطینیان ساکن غزه ایجاد کرد. بیش از ۹۶ درصد آب سفره ساحلی غزه برای شرب نامناسب است که بیشتر به دلیل برداشت بیش از حد، نفوذ آب شور دریا و آلودگی فاضلاب خام است (پاپه، ۱۴۰۳، ص. ۲۲۷).

۲. تبعیض در تخصیص و قیمت‌گذاری

آب تخصیص‌یافته به شهرک‌نشینان اسرائیلی معمولاً یارانه‌ای است؛ درحالی‌که قیمت آب برای تشکیلات خودگردان فلسطین و مصرف‌کنندگان فلسطینی بیشتر بوده و شامل هزینه‌های انتقال از منابع دورتر نیز می‌شود (Pappé, 2015, p. 150). این قیمت‌گذاری ناعادلانه، توسعه اقتصادی و کشاورزی فلسطینی را دچار اختلال می‌کند. داده‌های منابع آبی نشان می‌دهد که نابرابری به وضعیتی ساختاری و ماندگار تبدیل شده است. گزارش‌های بانک جهانی و سازمان ملل نشان می‌دهند که سرانه مصرف آب اسرائیلی‌ها در شهرک‌های کرانه باختری به‌طور متوسط ۳ تا ۴ برابر بیشتر از فلسطینیان ساکن مناطق هم‌جوار است (World Bank, 2018, p. 40).

در کرانه باختری، سرانه مصرف روزانه آب برای شهرک‌نشینان اسرائیلی بیش از چهار برابر فلسطینیان است؛ درحالی‌که هر دو بر یک آبخوان مشترک تکیه دارند (World Bank, 2018, p. 49). سازمان‌های حقوق بشری بین‌المللی، مانند عفو بین‌الملل و دیده‌بان حقوق بشر، سیاست‌های آبی اسرائیل در سرزمین‌های اشغالی را مصداق روشن «آپارتاید» دانسته‌اند (Amnesty International, 2022, p. 74). ایجاد شهرک‌های مجهز به استخر، چمن‌زار و کشاورزی صنعتی در مجاورت روستاهای فلسطینی

بدون آب لوله‌کشی پایدار، نمونه عینی آپارتاید آبی است (B'Tselem, 2017, p. 32).

بدین سان، تبعیض نژادی که از ویژگی‌های برجسته رژیم صهیونیستی است و در زمینه‌های گوناگون جریان دارد؛ به‌طور خاص در دسترسی به آب، توزیع، تخصیص و بهره‌مندی از آن، بین صهیونیست‌های اشغالگر و فلسطینیان حاکم شده است.

در مجموع، این دوره، مرحله گذار از کنترل فیزیکی منابع به کنترل فناورانه و زیرساختی است که ویژگی‌های آن عبارت‌اند از:

۱. بحران آبی ساختاری-انسانی، به‌ویژه در نوار غزه؛

۲. محاصره و بایکوت زیرساختی مانعی برای هرگونه بهبود پایدار در تأمین و کیفیت آب؛

۳. به‌کارگیری فناوری به‌عنوان سلاح از طریق ابزارهای نرم (سامانه‌های هوشمند و مدیریت فشار) و سخت (تجهیزات)؛

۴. تداوم نابرابری عمیق مصرف و کیفیت آب بین جمعیت اسرائیلی و فلسطینی، با پیامدهای طولانی‌مدت برای بهداشت، کشاورزی و بقا.

این مرحله نشان می‌دهد که هیدروژمونی اسرائیل وارد فاز فناورانه شده است؛ فازی که حتی در غیاب درگیری‌های مستقیم نظامی، همچنان می‌تواند آب را به اهرم فشار مؤثری علیه ملت فلسطین بدل کند. سلطه اسرائیل بر منابع آبی فلسطین فراتر از رقابت سرزمینی ساده است؛ این روشی مدیریتی است که به‌طور هدفمند، منابع حیاتی را از جمعیت تحت اشغال محروم ساخته تا توسعه و بقای آنان را به چالش بکشد. این وضعیت، مصداق بارز تبعیض نژادی و آپارتاید آبی است.

جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

سیر تاریخی سلطه رژیم صهیونیستی بر منابع آبی فلسطین، نمونه‌ای بارز از توسعه اشغالگری و استعمار فلسطین توسط این رژیم است. این سلطه‌طلبی که ریشه در ایدئولوژی صهیونیسم و اندیشه رهبران و پیشگامان آن دارد، با طرح‌ها و برنامه‌های صهیونیست‌ها در دوران قیمومیت آغاز و پس از تأسیس این رژیم و جنگ ۱۹۴۸ تثبیت شد. همچنین از طریق قوانین نظامی پس از جنگ ۱۹۶۷ به نقطه اوج خود رسید. توافقات اسلو نیز به تحکیم و نهادینه کردن این وضعیت از طریق یک ساختار مدیریتی نمایشی کمک کرد.

تحلیل روند تاریخی سلطه آبی رژیم صهیونیستی نشان می‌دهد که این موضوع از ابتدا به‌عنوان سنگ بنای امنیت ملی اسرائیل تعریف شده، و در گذر زمان، از راهبردی صرف جغرافیایی به ی ساختاری چندبعدی و نهادمند تبدیل شده است. از تلفیق روایت‌های تاریخی و مذهبی، تا توسعه سخت‌افزاری شبکه‌های انتقال، تصرف نظامی منابع، کنترل حقوقی مالکیت و در نهایت بهره‌گیری از فناوری‌های پیشرفته، همه و همه در مسیر تثبیت سلطه آبی اسرائیل پیش رفته‌اند.

سلطه آبی اسرائیل، یکی از محورهای اصلی توسعه و تکامل اشغال فلسطین است. رژیم صهیونیستی با اتخاذ رویکرد سلطه بر منابع آبی، کنترل کامل زیر ساخت‌ها و سیاست‌های تخصیص آب را در دست داشته و از این ابزار برای تحکیم شهرک‌سازی و ایجاد نابرابری ساختاری استفاده کرده است. وضعیت فعلی، که آپارتاید آبی نامیده شده، به نابرابری عمیق بین فلسطینیان و صهیونیست‌ها در مصرف آب انجامید؛ در نتیجه، نه تنها اندازه و شیوه مصرف آب، بلکه الگوی سکونت، کشاورزی و توسعه را به شکل ساختاری تغییر داده و موجب محرومیت روزافزون فلسطینیان از آب و در مقابل سلطه

https://journal.iwfs.com/article_104089.html

دولتیار، مصطفی، و گری، تیم اس. (۱۳۸۹). سیاست آب در خاورمیانه (رسول افضلی و رضا التیامی نیا، مترجمان). نشر بین‌الملل.

رضائی، ابوذر، قربانی شیخ‌نشین، ارسلان، و منوری، سیدعلی (۱۳۹۹). سیاست آبی اسرائیل در مدیترانه شرقی. سیاست جهانی، ۹(۴)، ۲۱۹-۲۵۲.

https://interpolitics.guilan.ac.ir/article_4685.html

عراقچی، عباس، و بهرامی، زهرا (۱۴۰۱). دیپلماسی آب و لزوم برون‌رفت از وضعیت بحران. وزارت امور خارجه.

فغانی، حجت‌الله (۱۳۷۹). ابعاد سیاسی-امنیتی بحران آب در خاورمیانه عربی و آینده مذاکرات صلح اعراب و اسرائیل. وزارت امور خارجه.

کثیری‌نژاد، سهیل (۱۴۰۲). جغرافیای سیاسی رژیم صهیونیستی. دفتر نشر معارف.

نهادی، غلامحسین (۱۳۷۶). بحران آب در خاورمیانه. مرکز پژوهش‌های مطالعات استراتژیک خاورمیانه. نهادی، غلامحسین (۱۳۷۵). بحران آب در خاورمیانه. مطالعات خاورمیانه، ۳(۸)، ۱۶۳-۲۲۶.

<https://www.magiran.com/paper/1574314>

ولیعقلی‌زاده، علی (۱۳۹۸). تبیین نقش آفرینی سیاسی-ژئوپلیتیکی آب در موجودیت اسرائیل. فصلنامه بین‌المللی ژئوپلیتیک، ۱۵(۱)، ۸۵-۱۱۷.

https://journal.iag.ir/article_85031.html

ولیعقلی‌زاده، علی (۱۳۹۰). نقش آب به‌عنوان ابزار سیاسی در مناقشه فلسطین رژیم صهیونیستی. سیاست خارجی، ۲۵(۲)، ۴۹۹-۵۱۶.

<https://www.ensani.ir/fa/article/549795>

References

- Ahmadi, H. (2024). *Politics and government in the Middle East and North Africa*. Nay. [In Persian]
- Alimonda, H. (2011). *La naturaleza colonizada*. CLACSO.
- Allan, J. A. (2001). *The Middle East water question:Hydropolitics and the global economy*. I.B. Tauris.
- Amnesty International Publications. (2009).

روزافزون صهیونیست‌های اشغالگر بر منابع آبی فلسطین شده است.

این تبعیض نژادی و نظام‌مند در مسئله آب، در راستای ایجاد فشار و محدودیت‌های شدید برای فلسطینیان به موازات فشارها و محدودیت‌های دیگری است که با هدف اخراج و حذف تدریجی آنان از سرزمین خود و تکمیل اشغال و استعمار سرزمین فلسطین توسط رژیم صهیونیستی صورت می‌پذیرد.

منابع

احمدی، حمید (۱۴۰۴). سیاست و حکومت در خاورمیانه و شمال آفریقا. نشر نی.

افتخاری، اصغر (۱۳۷۹). اسرائیل و بحران آب. مطالعات منطقه‌ای، ۱(۲)، ۱۶۳-۱۸۶.

http://www.remess.ir/article_165193.html

پاپه، ایلان (۱۴۰۳). ده غلط مشهور درباره اسرائیل (وحید خضاب، مترجم). کتابستان معرفت.

پاپه، ایلان (۱۴۰۴). تاریخچه‌ای مختصر از مناقشه فلسطین و اسرائیل (امیر رضا مقومی و پرهام رمضان، مترجمان). کتابستان معرفت.

خالدی، رشید (۱۴۰۳). صد سال جنگ بر سر فلسطین؛ تاریخ استعمار شهرک‌نشینان و مقاومت ۱۹۱۷-۲۰۱۷. جهان کتاب.

دهشیری، محمدرضا، و بهرامی، زهرا (۱۳۹۸). بحران آب و تهدیدات امنیتی فراروی جهان اسلام (با محوریت غرب آسیا). مطالعات بنیادین و کاربردی جهان اسلام، ۱(۱)، ۵۴-۸۰.

Troubled waters - Palestinians denied fair access to water.

<http://www.miftah.org/Display.cfm?DocId=20873&CategoryId=8>

Amnesty International Publications. (2022). *Israel's apartheid against Palestinians*. <https://B2n.ir/jm6711>

Araqchi, A., & Bahrami, Z. (2012). *Water diplomacy and the necessity of escaping the crisis*. Ministry of Foreign Affairs. [In

- Persian]
- B'Tselem. (2017). *The water crisis in the occupied territories*. Jerusalem.
- Ben-Gurion, D. (2007). *Letters and speeches*. Zionist Archives.
- Cooley, J. K. (1984). *The war over water*. *Foreign Policy*, 54, 3-26.
https://journal.iwfs.com/article_104089.html
- Dehshiri, M. R. & Bahrami, Z. (2019). Water crisis and security threats facing the Islamic world (With West Asian focus). *The Fundamental and Applied Studies of the Islamic World*, 1(1), 54-80.
https://journal.iwfs.com/article_104089.html [In Persian]
- Dolatyar, M. & Gary, T. S. (2009). *Water politics in the Middle East* (R. Afzali & R. Al-Tiaminia, Trans.). International Publishing. [In Persian]
- Eftekhari, A. (2000). Israel and the water crisis (1). *Regional Studies*, 1(2), 163-186.
http://www.remess.ir/article_165193.html [In Persian]
- Faghani, H. (1990). *Political-security dimensions of the water crisis in the Arab Middle East and the future of Arab-Israeli peace talks*. Ministry of Foreign Affairs. [In Persian]
- Khalidi, R. (1403). *The hundred years' war on Palestine: d History of settler colonialism and resistance, 1917-2017*. Jahan Kitab. [In Persian]
- Nehazi, G. (1996). The Water Crisis in the Middle East. *Middle-East studies Quarterly*, 3(8), 163-226.
<https://www.magiran.com/paper/1574314> [In Persian]
- Nehazi, G. (1997). *The Water Crisis in the Middle East*. Middle East Strategic Studies Research Center. [In Persian]
- Pappé, I. (2015). *The ethnic cleansing of Palestine*. Oneworld.
- Pappé, I. (2017). *Ten myths about Israel*. Verso.
- Pappé, I. (2024). *Ten Myths About Israel* (V. Khazzab, Trans.). Marefat ketabestan. [In Persian]
- Pappé, I. (2025). *A Very Short History of the Israeli-Palestinian Conflict* (A. Moghumi, & P. Ramezani, Trans.). Marefat ketabestan. [In Persian]
- Reguer, S. (1993). Controversial waters: Thirty years of exploitation of the Jordan River. *Middle Eastern Studies*, 29(2), 53-90.
<https://www.jstor.org/stable/4283541>
- Rezaei, A., Ghorbani Shekh-Neshin, A., & Monvari, S. A. (2020). Israel's water politics in the Eastern Mediterranean. *Global Politics*, 9(4), 219-252.
https://interpolitics.guilan.ac.ir/article_4685.html [In Persian]
- Selby, J. (2003). *Water, power and politics in the Middle East*. I.B. Tauris.
- Selby, J. (2013). *The geopolitics of water in the Middle East*. I.B. Tauris.
- Shlaim, A. (2009). *Israel and Palestine*. Verso.
- Torio, P. C., Harris, L. M., & Angeles, L. C. (2019). The rural-urban equity nexus of Metro Manila's water system. *Water International*, 44(2), 115-128.
<https://doi.org/10.1080/02508060.2019.1560559>
- Trottier, J. (1999). *Hydropolitics in the West Bank and Gaza Strip*. PASSIA.
- UNCTAD (2017). *The Gaza strip. The water crisis*. Geneva.
- Valigholizadeh, A. (2011). The role of water as a political tool in the Israeli-Palestinian conflict. *The Foreign Policy Quarterly*, 25(2), 499-516.
<https://www.ensani.ir/fa/article/549795> [In Persian]
- Valigholizadeh, A. (2019). Explaining the geopolitical role of water in the existence of Israel. *International Quarterly Journal of Geopolitics* 15(1), 85-117.
https://journal.iag.ir/article_85031.html [In Persian]
- Weizmann, C. (1949). *Trial and error: The autobiography of Chaim Weizmann*. Hamish Hamilton.
- Wolf, A. T. (1995). *Hydropolitics along the Jordan River*. United Nations University Press.
- Wolf, A. T. (2002). *Water wars and water peace*. I.B. Tauris.
- World Bank. (2009). *West Bank and Gaza: Assessment of restrictions on Palestinian water sector development*. Washington DC.
- Zeitoun, M., & Warner, J. (2006). Hydro-hegemony: A framework for analysis of transboundary water conflicts. *Water Policy*, 8(5), 435-460.
<https://doi.org/10.2166/wp.2006.054>
- Zeitoun, M., Allan, J. A., Mohieldeen, Y., & Warner, J. (2013). Hydro-hegemony in the Upper Jordan waterscape. *Water Alternatives* 6(1), 86-106.
<https://www.water-alternatives.org/index.php/alldoc/article/s/vol6/v6issue1/200-a6-1-5/file>